

PĂRINȚII *PATERICULUI* DESPRE PERIOADELE SCURTE DE PENITENȚĂ, DAR PE MĂSURA GRAVITĂȚII PĂCATULUI

Pr. asist. cerc. Dr. Liviu PETCU
Facultatea de Teologie „Dumitru Stăniloae” din Iași

Abstract

God not only does not reject the sinners who, after evaluating their maculate lives, blackened by sins, abide in a total conversion, in the dropping of evil deeds and redirecting the mind, the heart and the will towards Him, but also receives them just as he receives the righteous, and not only does He not punish them, but looks for them, He Himself, finding them, rejoices their conversion together with all His saints. Christ does not turn His back to the sinners, does not take down the reprobate, does not chase away the adulteress or the drunkard, does not show disgust towards the blasphemer, nor the proud, but, through repentance or moving away from past sins and doing good deeds, changes all, transforms and heals all. Even if the Fathers of the Desert were often considered harsh - and in many respects they were - they turned out to be more tolerant than the clerics of great churches or local communities in matters of recommending penitential acts. In the view of the Paterikon Fathers, the sign of repentance and forgiveness from God was the state of having chased away every single feeling connected to those sins and actually starting working on performing the deeds of the light, contrary to those of the darkness. All this discussion about repentance and mourning may leave us with a wrong impression. Intense repentance does not lead to discouragement or despair, but, maybe paradoxically for some people nowadays, to heavenly joy.

Keywords: Fathers, Paterikon, penitence, sins, fervent penance, peace, joy.

Păcatul este răul sub toate formele lui, fiind în dezacord cu legile lui Dumnezeu, legile naturii și ale vieții. Cu toate acestea, însă, dacă păcătosul se întoarce de la calea lui cea rea, Dumnezeu nu mai ține seama de relele trecute și-i arată marea Lui iubire de oameni oferindu-i bucuria sublimei iertări.

Păcatele ce se săvârșesc astăzi nu sunt deloc insolite, ci au existat de milenii, fiind săvârșite și în vechime cu o teribilă dezinvoltură, voluptate, varietate și perversitate, așa cum citim, printre altele, în *Paterice* și în scrierile de spiritualitate ortodoxă. Însă

cea ce diferențiază lumea noastră de aceea demult apusă este tocmai lipsa intensei căințe pentru umbrele (la nivel moral) pe care le târâm după noi. Dacă în secolele primare și mult timp după aceea se întâmpla ca unii dintre creștini – preoți, monahi și chiar episcopi, împărați și fecioare dedicate cu totul vieții contemplative și afierosite Domnului pe întreaga viață – să guste din cupa cea amară a păcatului și chiar să o consume cu satisfacție și nesaț până la drojdie, și intensitatea pocăinței lor era pe măsura greutateii și gravității acelor păcate care erau recunoscute, mărturisite, plânse și căite; penitenții erau abătuți, se rugau, respingeau dulcele vieții, posteau, își sfâșiau veșmintele, disprețuiau podoabele, își sărăceau ținuta, își neglijau corpul, luând drumul căinței și al lipsurilor de tot felul, răbdau foamea și setea, se adânceau în jale și se închideau în pustie sau se izolau în mănăstiri, sau în stânci, ori în scorburile pădurilor și după multă și intensă străpungere a inimii și rugăciuni smerite de iertare, primeau de la Dumnezeu încredințarea nu că au fost neapărat cu desăvârșire iertați, ci că le-au fost ascultate rugăciunile și le-au fost primite lacrimile. Actele lor de pocăință erau strălucitoare și parcă fără de măsură. Viața lor ulterioară căderii a fost cu totul schimbată, îmbunătățită, clădită pe temeliiile virtuților și a faptelor bune și sfinte, calea lor devenind cu totul întoarsă de la ocaziile păcatului.

Însă, din nefericire, asemenea scene au devenit atât de rare în zilele noastre, încât sunt parcă dispărute, iar puținele existente trec cu totul neobservate, mai bine zis neluate în seamă, dacă le raportăm la scenariile și scenele păcătoase oferite frenetic la tot pasul, în presă, la radio, la emisiunile și filmele diverselor televiziuni, la teatre, în școli și la colț de stradă de cei mici la suflot, fără frică de Dumnezeu, bun simț, rușine de oameni și regret pentru josniciile lor. Scenele de penitență li se par vetuste, provenite dintr-un obscurantism demult uitat, devenind astfel neavenite sau indezirabile.

Și totuși, cei puțini care își întăresc voința și doresc convertirea totală a minții și a inimii, pentru a-I pregăti, prin pocăință, Duhului Sfânt un sălaș curat în suflete, pot începe lucrarea pocăinței prin nimicirea păcatelor și mărturisirea lor înaintea părintelui duhovnicesc – trimis al Domnului prin mâna căruia primesc harul și iertarea

divină –, ocolirea prilejurilor ce pot stârni poftă nepermise sau fapte nedorite, rugăciuni fierbinți de iertare, și prin cultivarea virtuților opuse păcatelor săvârșite, căci leacul celor contrare sunt cele contrare, iar în final Dumnezeu se va împrieteni iarăși cu dânșii. În concepția Părinților din *Pateric*, dovada de primire a pocăinței și de iertare din partea lui Dumnezeu este faptul de a fi alungat din suflete orice simțământ al acelor păcate și de a începe efectiv lucrarea faptelor luminii contrare celor ale întunericului.

Dumnezeu, nu doar că nu-i respinge pe păcătoșii care, după ce-și evaluează viața maculată, înnegrită de păcate, stăruiesc într-o totală conversie, în lepădarea faptelor întunericului și în redirecționarea minții, a inimii și a voinței către El, ci îi primește pe aceștia ca și pe cei dreپți, și nu numai că nu-i pedepsește, ci-i caută El Însuși, și aflându-i, se bucură de ei și de întoarcerea lor împreună cu toți sfinții și îngerii Săi. Bunul Dumnezeu nu-Și întoarce fața de la cel cu inima smerită și străpunsă de căință sinceră, care dorește să se întoarcă iarăși pe calea virtuții, ci îl primește și face totul ca să-l aducă la starea cea dintâi. Hristos nu întoarce spatele păcătoșilor: nu doboară pe cel desfrânat, nu alungă pe adulterin sau pe bețiv, nu-l este rebarbativ hulitorul, nici trufașul, ci, prin pocăință sau depărtarea de păcatele trecute și săvârșirea faptelor bune, pe toți îi schimbă, îi transformă și-i vindecă.

Iubirea de oameni a lui Dumnezeu e încă mult mai mare și mai bogată, așa cum mărturisesc deseori și Sfinții Părinți în scrierile lor. Chiar dacă penitentul care a adăugat păcat peste păcat, greșală peste greșală, netrebnicie peste netrebnicie, împlinind astfel măsura nelegiuirii, nu arată deplină și intensă pocăință pentru faptele lui rele, Hristos nu respinge nici căința cea scurtă și puțină, ci-i oferă și ei răsplată, așa cum putem observa din spusele profetului Isaia: „Din pricina păcatului l-am întristat puțin; l-am bătut, Mi-am întors de la el fața; iată că s-a întristat și a umblat mâhnit; atunci l-am vindecat și l-am mângâiat” (Is. 57, 17-18). În privința aceasta, avem o altă mărturie și din cele întâmplăte cu Ahab, împăratul cel lipsit cu totul de credință, împins la păcat de femeia sa (III Regi 21, 1-15). Doar pentru că a plâns, pentru că s-a îmbrăcat cu sac, osândindu-și păcatul, a atras atât de mult pe Dumnezeu spre milă, încât a scăpat de toate nenorocirile ce-l amenințau. Dumnezeu îi mărturisește aceasta dreptului Ilie: „Ai

văzut cum s-a smerit Ahab în fața Mea? Nu voi aduce nenorocire în zilele lui, pentru că a plâns în fața Mea” (III Regi 21, 29). Ca paradigmă de pocăință pentru noi, Sfânta Scriptură ni-l oferă și pe Manase, care, pe toți din vremea lui i-a întrecut în nebbie și în tiranie, a făcut lucruri cu totul neplăcute înaintea ochilor Domnului, pentru că a înlăturat slujirea și închinarea către Dumnezeu făcută după lege, a închis templul, a făcut vrăjitorie, farmece și magie, a adus oameni care chemau duhurile morților și fermecători, a făcut să triumfe rătăcirea idolească, a ajuns mai nelegiuit decât toți împărații de dinaintea lui și a înmulțit relele împotriva Domnului, mâniindu-L (II Paral. 33, 1-9). Însă ulterior, când s-a pocăit, când a căutat fața Domnului Dumnezeului său și s-a smerit foarte înaintea Dumnezeului părinților săi (II Paral. 33, 12), Dumnezeu „l-a auzit și i-a ascultat rugăciunea lui și l-a adus înapoi la Ierusalim, în regatul său. Și a cunoscut Manase că Domnul este Dumnezeul cel adevărat” (II Paral. 33, 13). Dacă Manase s-ar fi uitat la mulțimea nelegiuirilor lui, și n-ar mai fi nutrit nădejdea pocăinței, ar fi pierdut toate bunătățile dobândite mai târziu. El însă nu a privit doar la groznicia păcatelor lui, ci și-a îndreptat ochii inimii și a minții la noianul milei lui Dumnezeu. Astfel, rupând legăturile diavolului, s-a ridicat, s-a războit pentru lupta cea bună și a pășit pe drumul cel drept al virtuților și al cunoașterii lui Dumnezeu.

„Din tot sufletul dacă se va pocăi unul ca acesta și în trei zile îl primește pe dânsul Dumnezeu”

Deși Părinții deșertului sunt adeseori considerați aspri – și erau în multe privințe – s-au revelat a fi, în privința recomandărilor de acte penitențiale pentru alții, mai toleranți decât clericii din marile biserici sau comunități locale. Procesul public riguros de penitență din secolele III-IV se află la bazele unei relatări despre Avva Pimen. Într-o zi, un frate a recunoscut că ar fi comis un păcat grav și a spus că dorește să-și impună o penitență de trei ani. Cu alte cuvinte și-a dat o pedeapsă pe care ar fi primit-o în majoritatea bisericilor. Dar Cuviosul Pimen a spus: „Este mult”. „Dar până la un an?”, a propus atunci călugărul. Pimen a spus din nou: „Mult este”. Iar cei ce erau de față au zis: „Patruzeci de

zile?”. „Mult este”, a replicat din nou Avva Pimen, adăugând: „Eu zic că dacă din toată inima se va pocăi omul și nu va mai continua să facă păcatul, și în trei zile îl primește pe el Dumnezeu”¹. Alții i-au adresat aceeași întrebare și Avvei Sisoe, care a oferit un răspuns identic. Redăm pasajul: „«De va cădea vreun frate, n-are trebuință să se pocăiască un an?». Iar el a răspuns: «Aspru este cuvântul». Iarăși au întrebat: «Dar șase luni?». Și iarăși a zis: «Mult este». Iar ei au zis: «Dar până la patruzeci de zile?». Și a răspuns: «mult este». I-au zis atunci: «Deci de va cădea fratele și va afla îndată că se face pomană, intra-va și el acolo?». Le-a zis lor bătrânul: «Nu, ci are trebuință să se pocăiască câteva zile. Căci cred lui Dumnezeu că, din tot sufletul dacă se va pocăi unul ca acesta și în trei zile îl primește pe dânsul Dumnezeu»”².

Acest aspect este neobișnuit. După cum a notat Hermann Dörries³, în practica monahală, conștient și evident, „se resping perioadele lungi de penitență. Deșertul *abandonează* ordinea stabilită de Biserică”.

Cu Părinții Patericului, nici un păcat capital nu se situează în afara milei pe care Domnul o exercită în Biserică Sa de pe pământ. Această milă nu se revarsă doar o singură dată. Practica mai veche a Bisericii, argumentată de regula din scrierea din perioada apostolică sau postapostolică *Păstorul lui Herma*, admitea doar o pocăință în viață. Învățătura Părinților din deșert găsea milă și pentru păcătosul care recidiva, fără să limiteze mila divină, ci insistând doar asupra nevoilor terapeutice ale păcătosului, căci nu este păcat care să nu poată fi vindecat de mila Lui sau să întrecă dragostea Lui de oameni. Pentru a încuraja pe păcătos, ei vorbesc de mila divină și aduc în sprijinul acesteia bogăția iertării care deschide porțile cerului. Oricât de multe ar fi păcatele, omul trebuie să le condamne cu fermitate și să le plângă, să le pocăiască, căci acesta este începutul mântuirii. N-are importanță de câte ori a păcătuț sau că este încă în pericol de a

¹ Avva Pimen, „Cuvântul 12”, în *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folosite ale Sfinților Bătrâni*, Alba Iulia, 1999, pp. 180-181.

² Avva Sisoe, „Cuvântul 20”, în *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folosite ale Sfinților Bătrâni...*, p. 227.

³ Hermann Dörries, *The Place of Confession in Ancient Monasticism*, în „*Studia Patristica*”, 5, 1962, p. 291.

cădea din nou, generozitatea sau milostivirea divină compensează mulțimea greșelilor omenești.

Cuvioșii știau prea bine că vicleanul diavol uneltește să fure de la om nădejdea iertării divine și să îl arunce în deznădejde, ispitindu-l cu gândul intruziv că Dumnezeu nu îi iartă păcatele grele. Un exemplu în acest sens găsim într-o întâmplare minunată al cărei protagonist a fost Părintele Ilarion Georgianul, viețuitor al Muntelui Athos (+ 1864), întâmplare pe care sigur o trăise el însuși, dar pe care a prezentat-o ca și cum ar fi fost vorba despre altul: „Un călugăr zăvorât, ieșind odată din adăpostul său, l-a văzut pe diavol ca un monah stând și plângând foarte jalnic. Fără a pricepe cursa demonică, s-a purtat cu multă compătimire și l-a întrebat care era motivul tânguirii. Duhul cel viclean a răspuns că treizeci de ani încheiați l-a rugat pe Domnul să-i ierte un păcat, dar Domnul nu-l ierta. A continuat deci să se vaite, iar ascetul l-a mângâiat precum a putut pe acel, chipurile, monah. Întorcându-se la adăpostul său, același demon l-a atacat, înțepându-l cu acest gând: «Uite, acest om pentru un singur păcat plânge de atâția ani și nu-l poate întoarce pe Domnul să se milostivească de el, pe când tu, care ai păcătuit din tinerețe, ce mai aștepți, de vreme ce ai mâniat atâta pe Dumnezeu, și pentru tine nu mai există iertare? Ce faci aici? Ți pierzi timpul!». Domnul cel milostiv însă nu l-a lăsat pe robul Său să pice în cursele diavolești; în aceeași clipă monahul zăvorât a auzit un glas care-i spunea:

– Să nu crezi diavolului care te ispitește. Mergi și spune-i că nu 30 de ani pot curăți pe om de un păcat, ci chiar numai trei ore de pocăință adevărată sunt de-ajuns pentru a-l izbăvi din toate păcatele lumii. Și pe tine, satano, Domnul te-ar primi, dacă te-ai pocăi. Călugărul a ieșit, i-a spus acestea demonului iar el, râzând sarcastic, a zis:

– A, bătrâne, m-ai recunoscut! Și îndată s-a făcut nevăzut”⁴.

Întreaga Tradiție Ortodoxă ne îndeamnă să ne aducem aminte de păcatele noastre, dar să nu deznădăjduim de mântuire. Pentru că și acesta este un vicleșug al demonilor; aceștia din urmă ne

⁴ Antonie Ieromonahul, *File de Pateric din împărăția monahilor – Sfântul Munte Athos. Cuvioși Părinți athoniți ai veacului al nouăsprezecelea*, traducere din limba greacă de Ieromonahul Teofan Munteanu, Editura Christiana, București, 2008, p. 264.

aduc în amintire păcatele noastre, nu pentru a ne pocăi, ci pentru a ne arunca în deznădejde. Subliniem faptul că nu există păcat care să poată birui dragostea Iubitorului de oameni Dumnezeu, ci în orice chip și-ar macula cineva sufletul, adică de-ar ajunge desfrânat, adulterin, homosexual, răpitor, cleptoman, lacom, avar, parvenit, bețiv etc. atât de mare este puterea iubirii și iertării divine, încât Dumnezeu șterge toate acestea cu generozitatea Sa, aruncându-le pentru veci în marea uitării, dezvăluind mai strălucit decât înșeși razele soarelui pe cel ce arată doar o bună dispoziție a voinței și îmbrățișează adevărata pocăință.

Astfel, cei pândiți de crunta deznădejde de pe urma grelelor păcate săvârșite sunt sfătuiți să nu cedeze, ci să se îmbărbăteze, să nu dispere, ci să spere, să nu se descurajeze, ci să se încredințeze că Dumnezeu îi așteaptă și le primește pocăința, să nu deznădăjduiască, ci să se pocăiască, să nu abandoneze, ci să continue și să nu înceteze lupta cea bună pe calea credinței și a virtuților. Căci Dumnezeu nu-i osândește pe luptători, chiar când aceștia cad, ci pe dezertori!

Însă, pentru a aduce un plus de înțelegere în această privință, anume a scurtării perioadei penitențiale pentru frații supuși vreunui păcat, subliniem că părinții cuvioși cultivau și recomandau o pocăință ferventă, intensă și *aveau* plângerea păcatelor pururea cu ei. „Zis-a un bătrân: precum umbra noastră pururea o avem cu noi, ori încotro mergem, așa ni se cade nouă să avem umiliința și plângerea pururea cu noi, ori încotro vom merge și oriunde vom fi”⁵. Ochii pustnicilor erau mai tot timpul în lacrimi. Unii se ștergeau permanent cu o batistă udă pe care o purtau în mână⁶. Spălau picioarele lui Iisus cu lacrimile lor în toate zilele vieții și I

⁵ *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale Sfinților Bătrâni...*, p. 282.

⁶ Și părinții începători de la Muntele Athos sunt îndemnați să se roage fiecare la slujbe, dar acestea *reprezintă* doar frunzele, și este nevoie să fie împodobit pomul și cu roade. „Fructul este născut de rugăciunea minții, care conduce la lacrimi. Lacrimile sunt rodul. Monahul trebuie să plângă totdeauna! Însuși Starețul (Evstratie), când se ruga, avea o batistă legată de toiag, ca să-și șteargă lacrimile care curgeau pârâiașe încât nu mai apuca să le șteargă sau, mai bine zis, nu mai putea să ia aminte la ele când se afla în starea de înălțare duhovnicească. Deseori ucenicii săi observau că nu mai simțea, nici nu mai vedea ce se întâmpla în jurul său. Nici el însă nu vorbea nimănui despre asta, nici ucenicii nu îndrăzneau să-l întrebe, înțelegând în ce stare se găsea” (Antonie Ieromonahul, *op. cit.*, p. 151).

le ștergeau cu părul capului. Cea mai sigură cale către mântuire era aceasta a plânsului. A zis Avva Pimen: „«Plânsul este calea pe care ne-au dat-o Scriptura și părinții, zicând: Plângeți, căci nu este o altă cale decât aceasta»”⁷. Însuși Mântuitorul nostru – preciza un ascet athonit din secolul al XIX-lea, anume părintele Leontie († 1876) – a făcut ascultare față de bătrânul Iosif și de Maica Sa. Nimeni nu l-a văzut râzând, în vreme ce plângând l-au văzut de câteva ori. „În acest chip a arătat cum trebuie să pășim pe calea mântuirii”⁸.

Revenind la marii părinți din deșertul egiptean, în *Pateric* lecturăm că un frate l-a întrebat pe Avva Pimen, zicând: „Mă tulbură gândurile și nu mă lasă să mă grijesc de păcatele mele și mă fac să iau aminte la neajunsurile fratelui. Și i-a spus lui bătrânul Avvă Dioscor, că era în chilie, plângându-și păcatele sale, iar ucenicul lui ședea în altă chilie. Deci când mergea la bătrânul, îl găsea pe el plângând și îi zicea lui: «Părinte, de ce plângi?» Iar bătrânul zicea: «Păcatele mele îmi plâng». Deci, îi zicea lui ucenicul: «Nu ai păcate, părinte!» Și a răspuns bătrânul: «Cu adevărat, fiule, de mă voi lăsa să văd păcatele mele nu sunt deajuns alți trei, sau patru, să le plângă»”⁹.

Un alt frate a întrebat pe Avva Pavel ce i se cuvine să gândească, liniștindu-se în chilie. Bătrânul a răspuns: „Eu sunt asemenea unui om care cu o povară în spate s-a scufundat în mocihlă (baltă) până la gât și strig către Dumnezeu: Miluiește-mă!

Prin aceste cuvinte se arată lucrarea lăuntrică a Avvei Pavel. Ea s-a adunat toată într-o rugăciune cu plâns: Miluiește-mă! Aceasta este expresia plânsului ce s-a adâncit în suflet. Plânsul când ajunge la măsurile sale nu poate fi îmbrăcat în multe cuvinte, nici în gânduri multe, ci se mulțumește cu a-și manifesta cele duhovnicești, cele necuprinse, printr-o scurtă rugăciune”¹⁰.

⁷ Dom Lucien Regnault, *Les chemins de Dieu au désert*, 30, Éditions de Solesmes, 1992, p. 34.

⁸ Antonie Ieromonahul, *op. cit.*, p. 283.

⁹ *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale Sfinților Bătrâni...*, 2, pp. 66-67.

¹⁰ Sfântul Ignatie Branceaninov, *Tâlcuiri la Patericul egiptean*, traducere din limba rusă de Pr. Gheorghe Roșca, în col. „Comorile pustiei”, vol. 9, Editura Anastasia, București, 1996, p. 51.

Aducem în atenție și un episod avându-i ca protagoniști pe vecinii sfântului cuvios Antonie cel Mare, care au învățat, din obiceiul egiptenilor de a-și plânge morții, să-și zidească morminte și să-și plângă sufletul acolo. Astfel, citim că un părinte oarecare trăia aproape de fericitul Antonie, în lunca de cealaltă parte de râu, pe malul golfului Cuviosului Antonie, numit de atunci Clisma. Și a mers odată în Egipt pentru treburile sale, luând cu sine și pe ucenicul său. Coborâra din barcă la Cynopolis și rămaseră o săptămână. Zăbovind ei acolo, au văzut în toate diminețile bărbați și femei ieșind și mergând la morminte și plângându-și morții cu mare tânguire, până la al treilea ceas din zi, căci așa le era lor obiceiul. Bătrânul i-a zis ucenicului său: „Vezi, fiule, ce fac oamenii aceștia. Cum se scoală așa de dimineață și merg la morminte și plâng cu atâta tânguire pe morții lor? Să știi, fiule, că de nu vom face și noi așa, la pierire vom merge”. Deci, întorcându-se la chiliile lor, degrabă își zidiră ei înșiși mormintele, departe unul de altul. Și așa, sculându-se de dimineață, în toate zilele, mergea fiecare la mormântul său și-și plângea cu mare umilință și tânguire sufletul ca pe un mort, până la al treilea ceas din zi. Când se întâmpla de adormea ucenicul său dimineața la acea vreme, îl aștepta bătrânul zicând: „Scoală-te, fiule, că egiptenii acum plâng la mormintele lor!” Iar ucenicul zicea: „Părinte, ce să fac că îmi este foarte împietrită inima și nu pot să plâng?” Bătrânul răspunzând, i-a zis: „Silește-te, fiule, și te ostenește răbdând puțintel și văzând Dumnezeu osteneala ta, îți va trimite darul Său și îți va ajuta ție și după aceea nu te vei mai osteni. Căci îți zic ție, fiule, când Dumnezeu rănește inima omului spre plângere, atunci nu mai fuge umilința și plângerea de la acela, ci petrec cu dânsul până la moarte și oriunde va merge și oriunde va fi, plângerea, umilința și lacrimile pururea cu dânsul sunt și ori de lucrează, ori de mănâncă, ori de doarme, sau altceva face, inima lui pururea plânge, căci este rănită fără de vindecare”¹¹.

¹¹ *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folosite ale Sfinților Bătrâni...*, pp. 283-284. Acest episod este redat și în *Pateric. Ziceri inedite ale părinților pustiei, greci, etiopieni, armeni, sirieni, latini, copti*, traducere din limba franceză de Bogdan Căndea și Eugenia Căndea Șerbanovici, Editura Anastasia, București, 2009, p. 124.

Perioade scurte de pocăință, dar profunde ca intensitate, pe măsura gravității păcatului

Bunul Dumnezeu primește pocăința intensă a celor ce păcătuiesc cu ardoare. Chiar dacă se poate conchide că pocăința recomandată de Cuvioșii din deșert era scurtă ca perioadă, era însă profundă ca intensitate, precum vedem și din următoarea întâmplare. „Doi frați după trup s-au lepădat de lume. Unul șezând în muntele Eleonului, într-una din zile aprinzându-se tare la inimă, de umilință s-a pogorât în Sfânta Cetate. Și mergând la judecător i-a mărturisit păcatele sale spunând: pedepsește-mă după pravilă! Judecătorul minunându-se a socotit în sine și i-a zis fratelui: cu adevărat, omule, de vreme ce tu singur ai mărturisit, nu îndrăznesc să te judec mai înainte de Dumnezeu, căci poate că El te-a și iertat. Și mergând fratele și-a pus fiare la picioare și la gât și s-a încuiat într-o chilie. Dacă mergea cineva și-l întreba cine i-a pus acele fiare, răspundea: judecătorul. Mai înainte de moartea lui cu o zi, venind îngerul la el au căzut fiarele de pe el numaidecât. A doua zi venind slujitorul și întrebându-l cine i-a dezlegat fiarele a răspuns fratele: Cel ce mi-a dezlegat păcatele. Căci mi s-a arătat ieri zicându-mi: pentru răbdarea ta dezlegatu-s-au toate păcatele tale. Și s-a atins cu degetul de fiare și îndată au căzut. Acestea zicând fratele degrabă a adormit”¹².

Era imperios necesar ca pocăința să fie pe măsura gravității păcatului, căci altfel exista riscul ca păcatul să se repete. „Dacă te vei scula, după ce ai căzut într-un păcat oarecare, și vei veni la străpungerea inimii și pocăință, nu înceta a te umili și a suspina înaintea lui Dumnezeu până în ziua morții tale: altminteri, degrabă vei cădea în aceeași groapă”¹³. Un alt bătrân al cărui nume nu ni s-a păstrat adaugă: „De vei cădea în vreun păcat și după aceea îl vei părăsi și vei începe a te umili, a te scârbi și a te căi de acel păcat, ia aminte ca până la moartea ta, neîncetat să te căiești, să te scârbești și să suspini către Domnul Dumnezeu. De nu te

¹² *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale Sfinților Bătrâni...*, p. 426.

¹³ Sfântul Ierarh Teofan Zăvorâtul, *Patericul Lavrei Sfântului Sava*, traducere din limba rusă de dr. Adrian și Xenia Tănăsescu, Editura Anestis, București, 2005, p. 48.

vei scârbi de păcatele tale, iarăși vei cădea într-însele. Că scârba pentru păcate este sufletului frâu tare și nu îl lasă să cadă”¹⁴.

În viziunea Părinților, „pocăința se prețuiește nu după lungimea vremii, ci după așezarea inimii și sufletului”¹⁵. Printre minunatele istorisiri traduse din limba greacă veche, găsim și una ce relatează despre un taxiote ce se afla la Skitopolis. Acesta săvârșise multe samavolnicii și-și umpluse trupul de necurăție în toate felurile, însă, cuprins de zdrobirea inimii din mila lui Dumnezeu, el lăsă lumea, și-și înălță o chilie într-un loc singuratic, rămânând acolo pentru mântuirea sufletului său. În acest timp, anumiți cunoscuți de-ai lui, aflând de lucrul acesta, începură să-i trimită pâini, curmale și tot ce avea nevoie. Dar el, când se văzu în îndestulare, fără să-i lipsească nimic, „își spuse în sinea lui: «Cu adevărat această îndestulare ne lipsește de bunurile cele cerești, căci eu nu sunt demn [de ea]». Își părăsi așadar chilia și plecă zicând: «Să mergem, suflete al meu, în nevointă, căci ceea ce mi se potrivește este fânul și hrana dobitoacelor necuvântătoare, pentru că m-am purtat ca animalele necuvântătoare»”¹⁶.

Din textele ce vor fi înșiruite în cele ce urmează se pot vedea mai multe moduri de intensificare a pocăinței. „Doi frați dintr-o mănăstire, fiind foarte supărați și biruiți de războiul și pofta curviei, neputând să mai sufere acel foc și război în trupul lor, s-au sfătuit împreună și ieșind din mănăstire, s-au dus la țară la un sat, și s-au însurat și trăiau cu soțiile lor aproape unul de altul, iar după câțva vreme, a început amândurora a le veni urâciune, simțire, cunoștință, căință și umilință în inimi. Și așa au început iar amândoi a se sfătui, zicând: frate, ce-am câștigat și ce folos am dobândit noi, că ne-am supus spurcatei poftă și patimi trupești, lepădând sfântul cin îngeresc și venind în această spurcată viață după care vom merge în muncile cele veșnice? Deci, frate, să lăsăm soțiile și să mergem iarăși în pustie, să ne pocăim. Iar Dumnezeu văzând căința și pocăința noastră, își va face milă de noi și ne va ierta, precum și pe alți mulți păcătoși câți s-au pocăit i-a iertat și i-a miluit. Acestea sfătuindu-se ei și învoindu-se și așa tăinuindu-se

¹⁴ *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale Sfinților Bătrâni...*, p. 277.

¹⁵ *Sfântul Ierarh Teofan Zăvorâtul, op. cit.*, p. 144.

¹⁶ *Pateric. Ziceri inedite ale părinților pustiei ...*, p. 101.

de soții, le-au lăsat și au venit în pustie la mănăstirea din care ieșiseră și căzând cu umilință la picioarele părintelui lor, l-au rugat să-i primească, mărturisindu-și căderea și păcatul lor. Iar părintele văzând căința și umilința lor, făcându-i-se milă de dânșii, i-a primit și le-a dat canon de pocăință și de iertare. A poruncit iconomului său să-i pună la închisoare un an deplin neieșiți, la locuri deosebite unul de altul și să le dea mâncare și băutură pâine și apă amândurora întocmai. Iar dacă s-a plinit anul închisorii și al canonului lor, a poruncit părintele și i-a scos de la închisoare. Și unul era galben la față și uscat ca chipul mortului, iar celălalt era vesel și luminat la față ca și cum ar fi fost la o mare desfătare de care lucru foarte se minunau frații, știind că pâine și apă li se dăduseră amândurora la fel. Și l-au întrebat pe cel galben și uscat la față să spună cum trăia și ce făcea și ce gânduri îl luptau pe el șezând la închisoare. Iar el le-a spus, zicând: eu, fraților, alte gânduri nu aveam, decât mă gândeam la răutățile faptelor pe care le-am făcut și la veșnicele munci și de frica aceea mi s-a lipit trupul de oase. După aceea l-au întrebat și pe celălalt zicând: iar tu ce gândeai șezând la închisoare? Răspuns-a lor acela zicând: eu nu gândeam altceva, fără numai mulțumeam și slăveam pe Dumnezeu că m-a miluit și m-a scos din viața cea spurcată și m-a izbăvit din robia lumească și de muncile cele veșnice și iar m-a adus în viața și cinul îngeresc. Și au cunoscut părinții că amândoi au făcut întocmai pocăința lor către Dumnezeu și așa s-au mântuit¹⁷. În concepția Părinților, pentru păcatele ce nu sunt „după fire” trebuie mai multă pocăință: „Doi frați după trup părăsiră lumea și au mers să se așeze sub ascultarea unui Părinte din muntele Nitriei. Or, Dumnezeu a dat amândurora darul lacrimilor și al zdrobirii inimii. Astfel, într-o zi, Bătrânului îi apărură într-o vedenie cei doi frați care slujeau: fiecare ținea un manuscris și-l uda cu lacrimile sale. Însă scrisul unuia se ștergea foarte ușor. Celălalt, cu greutate: într-adevăr, s-ar fi zis că este cerneală cu ceară. Bătrânul se rugă așadar la Dumnezeu să-i dea darul vederii și un înger veni să-i spună: «Scrisul din manuscrise înseamnă păcatele lor. Unul a păcătuit după firea lui și ca urmare păcatele sale vor fi mai ușor de iertat; în schimb celălalt a păcătuit mult mai mult, întinându-se cu

¹⁷ *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale Sfinților Bătrâni...*, pp. 308-309.

multe patimi și cu ticăloșii spurcate și ca urmare are nevoie de mai multă trudă pentru a se curăți și a se smeri din adâncul [inimii]». Și plecând de aici, Bătrânul zicea acestui frate: «Nevoiește-te, frate, căci literele sunt cu ceară făcute și se șterg cu greutate». Dar nu-i povesti până la sfârșit ce a văzut, pentru a nu-i tăia elanul; îi spunea în toată vremea: «Nevoiește-te, frate, că literele nu se îndepărtează fără greutate»¹⁸.

Este binecunoscut faptul că experiențele vizionare figurează pe loc de frunte în alte lucrări ale literaturii deșertului. Nu numai Avva Antonie sau Pahomie se bucurau de darul viziunilor. În *Apoftegmata Patrum*, unii părinți au viziuni nu despre rai, ci despre lumea nevăzută de noi, a îngerilor și demonilor. Avva Pavel cel Simplu avea reputația de a poseda darul „de a vedea starea sufletului fiecărui om, așa cum le vedem noi fețele”. Într-o zi, Avva Pavel cel Simplu stătea în afara bisericii așteptând și luând seama la fiecare dintre cei care intrau la slujbă să vadă cu ce fel de suflet intră la slujbă. În viziunea sa, văzu călugării intrând cu „ochi strălucitori, obraji veseli și fețe luminoase”; de asemenea, a văzut îngerul fiecăruia planând deasupra și bucurându-se de dânsul. Dar Avva Pavel a observat un călugăr care părea întunecat, însoțit de demon, în timp ce îngerul său păzitor îl urma la o oarecare distanță, cu capul plecat și îndurerat. Când călugării au ieșit de la sfânta și dumnezeiasca Liturghie, călugărul care fusese însoțit de demoni și înconjurat de întunecime era acum „luminat la față și alb la trup”. Pavel a început să sară în sus și în jos, strigând: „O, bunătatea și blândețea inefabilă și iubitoare a lui Dumnezeu! O, îndurările Lui cele dumnezeiești și bunătatea Lui cea peste măsură!”. Apoi alergă spre un loc mai înalt și anunță fraților viziunea. Atunci, călugărul odată întunecat a mărturisit că avusese o discuție în timpul Liturghiei: se făcuse vinovat de păcatul desfrânării, dar lectura evanghelică din profetul Isaia (Is. 1, 16-20) îi produsese o pocăință fierbinte și o schimbare de suflet. Istorisirea este destul de lungă, preț de câteva pagini¹⁹. Dar abordează un fenomen menționat frecvent: faptul că anumiți bătrâni aveau

¹⁸ *Pateric. Ziceri inedite ale părinților pustiei ...*, pp. 98-99.

¹⁹ Se poate citi întreaga relatare în *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folosite ale Sfinților Bătrâni...*, pp. 217-219.

un tip de a doua vedere care le permitea să observe lumea spirituală care transpare în jurul ființelor umane. Reținem de aici și puterea lacrimilor și folosul pocăinței.

Iubirea și iertarea lui Dumnezeu – temeuri de pocăință intensă

Părinții deșertului nutresc convingerea că Dumnezeu ne iubește, indiferent în care etapă a călătoriei spirituale ne aflăm. Dumnezeu ne iubește indiferent cine suntem și ce facem. Iubirea Lui e nețărmuită. Cea mai profundă și mai interiorizată convingere a Părinților și Maicilor din Deșert este că Dumnezeu îi iubește. Asta le explică fericirea.

Pentru unii dintre tinerii novici, însăși iubirea și iertarea lui Dumnezeu erau temeuri de pocăință intensă când se întâmpla să alunece în păcat. Aceasta reiese lesne din următoarea relatare. „Un frate s-a luptat de dracul curviei și s-a întâmplat să treacă printr-un sat al Egiptului unde a văzut o femeie frumoasă, care era fata preotului (păgân – *n.n.*) al elinilor. Văzând-o, s-a rănit cu dânsa. Apoi mergând a zis tatălui ei: «Dă-mi-o de soție!» Iar el răspunzând, i-a zis: «Nu pot să ți-o dau, de nu mă voi înștiința mai întâi de la dumnezeul meu». Și mergând către drac, l-a întrebat zicând: «Iată un monah a venit și o cere pe fiica mea. Oare, să i-o dau?» Și a răspuns dracul: «Întreabă-l pe el dacă se leapădă de Dumnezeul lui, de botez și de cinul călugăresc!» Și întorcându-se slujitorul păgân către fratele, i-a zis: «Te lepezi de Dumnezeul tău, de botez și de cinul călugăresc?» Iar el s-a făgăduit. Și îndată a văzut că i-a ieșit din gură un porumbel și a zburat la cer. Deci s-a dus slujitorul la drac și i-a spus: «Iată, s-a făgăduit». Atunci i-a zis lui dracul: «Nu-i da fata de soție că Dumnezeul lui nu s-a depărtat de la dânsul, ci încă îl ajută». Reîntorcându-se spurcatul slujitor, i-a zis fratelui: «Nu pot să ți-o dau pentru că Dumnezeul tău cu tine este și încă îți ajută.» Iar fratele auzind s-a umilit și și-a zis: «Dacă eu, ticălosul de atâtea bunătăți învrednicindu-mă de la Dumnezeu numai pentru bunătatea Lui, m-am lepădat de Dânsul, de botez și de cinul călugăresc, iar El încă îmi ajută și nu s-a depărtat de mine, cum să nu fiu dator să alerg la Domnul și să nădăjduiesc în bunătatea Lui cea nemărginită?» Deci, revenind în sine, a ieșit

în pustie și mergând la un bătrân, i-a povestit acestuia întâmplarea. Și i-a zis bătrânul: «Șezi cu mine în peștera aceasta și postește trei săptămâni, adică câte două zile și a treia zi dezleagă. Și mă voi ruga lui Dumnezeu și eu pentru tine.» Și s-a ostenit bătrânul pentru fratele și l-a rugat pe Dumnezeu, zicând: «Mă rog, Doamne, dăruiește-mi sufletul acesta și primește pocăința lui». Și l-a ascultat pe el Dumnezeu. După ce s-a împlinit o săptămână, a venit bătrânul la frate și l-a întrebat: «Văzut-ai ceva?» Iar el a răspuns: «Da, am văzut porumbelul sus, la înălțimea cerului, în dreptul capului meu». Și i-a zis bătrânul: «Ia aminte de tine și roagă-te lui Dumnezeu cu deadinsul!» Apoi s-a dus. După ce a trecut și a doua săptămână, a mers iarăși bătrânul la fratele și l-a întrebat zicând: «Văzut-ai ceva?» Și i-a răspuns: «Am văzut porumbelul aproape de capul meu». Poruncindu-i iarăși bătrânul să fie treaz și să se roage, s-a dus de la el. Apoi, după ce s-a împlinit și săptămâna a treia, venind la el bătrânul, i-a zis: «Nu cumva ai văzut ceva mai mult?» Iar el a răspuns: «Am văzut porumbelul că a venit și a stătut deasupra capului meu și am întins mâna să-l prind, iar el a intrat în gura mea». Și auzind bătrânul a mulțumit lui Dumnezeu, spunând fratelui: «Iată, Dumnezeu a primit pocăința ta! De acum ia aminte de tine!» Iar el a zis: «De acum voi fi cu tine, părinte, și nu mă voi despărți de tine până la moarte». Și a petrecut după aceea fratele cu bătrânul nedespărțiți²⁰.

Bunul Dumnezeu așteaptă și primește cu bucurie pocăința și întoarcerea omului. „A fost întrebat Avva Mios de un ostaș dacă primește Dumnezeu pocăința. Iar el, după ce l-a sfătuit cu multe cuvinte, a zis către dânsul: «Spune-mi, iubite, de ți se va rupe haina, o lepezi afară?» Zis-a: «Nu, ci o cos și o port.» Zis-a către dânsul bătrânul: «Deci dar, dacă îți este milă de haină, lui Dumnezeu nu-i va fi milă de zidirea Sa?»²¹. Și Avva Pimen a fost consultat într-o atari privință: „Un frate l-a întrebat pe Avva Pimen, zicând: «De va cădea omul în vreo greșeală și se va întoarce, este iertat de Dumnezeu?» A zis bătrânul: «Dar Dumnezeu, Cel ce a poruncit oamenilor să facă aceasta, nu mai vârtos va face? Căci a poruncit lui Petru, zicând: ‘Iartă fratelui tău de șaptezeci de ori câte șapte’» (Mt. 18, 22)²².

²⁰ *Ibidem*, pp. 425-426.

²¹ Avva Mios, în *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale Sfinților Bătrâni...*, 3, p. 244.

²² Avva Pimen, în *col. cit.*, 86, p. 280.

Un cuvios grec din secolul trecut, cunoscut în țara lui ca moș Panais Hagiionas, când se ruga, îi șiroiau lacrimile pe obraz. Plângea cu adevărat. Spunea: „Când închizi ochii și simți că Hristos este dinaintea ta, nu poți să nu plângi. Când te rogi și te gândești la cât este lumea de păcătoasă și ce a făcut Domnul pentru această lume, nu este cu puțință să nu se deschidă izvoarele lacrimilor”²³.

Însă, Preabunul Dumnezeu nu numai că primește pocăința celui păcătos, ci și îngăduie fiecăruia prilejuri de căință. „Zis-a un bătrân: «Dumnezeu îngăduie fiecăruia prilej de pocăință, atâta vreme cât acesta o dorește, și în măsura dorinței sale, pentru că scris este: ‘mărturisește-ți tu mai întâi păcatele, ca să poți fi îndreptățit!’»”²⁴. Mărturie despre aceasta ne oferă și Cuviosul Siluan Athonitul (1866-1938), care, tânăr mirean fiind, după ce a părăsit îndepărtata Rusie, a venit să se desfăteze de idealurile vieții creștine și de duhul Sfântului Munte. Starețul Sofronie Saharov (1896-1993), ucenicul său, scria despre el și despre începutul pocăinței lui următoarele texte pe care, din cauza întinderii lor, vom încerca, pe cât posibil, să le sintetizăm: „Cuviosul Siluan, înainte de a veni în Sfântul Munte, a trăit o viață lumească în patria sa. Starețul înfrunța ispitele cu multă bărbăție. Era un om cu totul lipsit de frică și liber în purtare, dar în același timp înlăuntrul său nu exista nicio urmă de obrăznicie. Se temea cu adevărat să nu-L mârhească pe Domnul nici măcar cu un gând rău”. Se lupta cu patimile de care se îndulcise mulți ani. Și continuă Starețul Sofronie: „Starețul Siluan Athonitul, când era încă în Rusia foarte tânăr, înainte de serviciul militar, fusese atras de ceilalți tineri din satul său și trăia o viață lumească. Era firesc să facă neorânduiri și să cadă în păcate grele”.

Trăia ca un adevărat Augustin (Fericitul Augustin, înainte de convertire, *n.n.*), mâncând, bând, distrându-se și certându-se cu alți tineri. Cu toate acestea avea o inimă bună și sentimente frumoase ascunse în adâncul inimii sale, care așteptau binecuvântatul și cerescul ceas să se manifeste.

²³ Klitos Ioannidis, *Patericul secolului XX*, traducere de Daniela Filioreanu, Editura Cartea Ortodoxă, Galați, s.a., p. 352.

²⁴ *Pateric. Ziceri inedite ale părinților pustiei...*, p. 269.

Într-o vreme se gândea să se călugărească, dar aflându-se în mijlocul furtunii vieții tinerești, odată cu trecerea timpului a fost înecat în sufletul lui prima chemare dumnezeiască la nevoița monahală.

Dar Domnul Hristos, Care „l-a ales pe el din pântecel maicii sale” și Preasfânta Fecioară de Dumnezeu Născătoare nu l-au părăsit, ci printr-o vedenie, pe care Cuviosul a avut-o, l-au chemat lângă Ei.

Într-o zi, pe care nu a petrecut-o în chip bineplăcut lui Dumnezeu, ci a irosit-o în nebunii tinerești, a adormit pentru puțin timp. Atunci a văzut în vis cum un șarpe i-a intrat pe gură. A simțit o nespusă scârbă și, după ce a sărit îndată din așternut, a auzit următoarele cuvinte:

„Ai înghițit un șarpe în vis și te-ai scârbit. Tot așa nici mie nu-mi place să privesc la faptele tale”.

Tânărul Simeon (acesta era numele de botez, înainte de călugărie, *n.n.*) „nu a văzut pe nimeni, ci a auzit numai glasul neobișnuit de dulce”, iar „frumusețea lui era cu totul neobișnuită”. Însă lucrarea lui a fost copleșitoare. Starețul Siluan a crezut fără să se îndoiască deloc, că glasul a fost al Preasfintei Născătoare de Dumnezeu. Până la sfârșitul vieții a mulțumit Maicii lui Dumnezeu, deoarece nu s-a îngreșat de el, ci a binevoit ca ea însăși să-l cerceteze și să-l ridice din căderea sa.

Mai târziu Starețul Siluan spunea:

„Acum văd cât de mare este mila Domnului și a Maicii Domnului față de oameni. Gândiți-vă, Maica Domnului a venit din Cer ca să mă sfătuiască pe mine care eram un tânăr cufundat în păcate”.

Faptul că nu s-a învrednicit să o vadă pe Maica Domnului l-a atribuit murdăriei în care se afla atunci.

Starețul mai spunea:

„O, dacă am cunoaște cât de mult îi iubește Maica Domnului pe toți cei care păzesc poruncile lui Hristos și cât de mult se întristează și îi pare rău de cei care nu se pocăiesc! Am cunoscut aceasta din experiență. Nu spun minciuni, ci spun adevărul înaintea lui Dumnezeu că o cunosc în duh pe Preacurata Fecioară. Nu am văzut-o, dar Duhul cel Sfânt mi-a dat să o cunosc pe ea și dragostea ei pentru noi. Fără milostivirea ei sufletul meu ar fi fost pierdut demult. Aceea însă a binevoit să mă cerceteze și să mă sfătuiască să nu mai păcătuiesc. Și mi-a spus: «Nu-mi place

să privesc la faptele tale». Cuvintele acestea au fost plăcute, liniștite, blânde și mi-au mișcat sufletul. Au trecut mai mult de patruzeci de ani, dar sufletul meu nu poate să uite acel glas dulce și nu știu cum să-i mulțumesc Maicii lui Dumnezeu celei bune și milostive²⁵.

Din acea zi Starețul Siluan a primit botezul renașterii lui duhovnicești. Astfel s-a născut un mare stareț și un Sfânt al Bisericii noastre. A adormit în Domnul la 24 septembrie 1938.

Revenind la Părinții deșertului, menționez că tradiția lor cu privire la durata pocăinței apare în povestirea despre prostituata care s-a căit, apoi a murit, prilej cu care *Apoftegmele* concluzionează: „o singură oră de pocăință i-a adus mai mult decât pocăința celor care petrec mai mult în aceasta, fără a arăta asemenea ferveare²⁶. Un călugăr care a păcătuit i-a cerut lui Avva Macarie să-i prescrie un canon de pocăință. Acesta i-a zis: „Du-te, postește trei săptămâni, mâncând doar o dată pe săptămână²⁷”; pentru el era o obișnuință să postească câte o săptămână întregă.

În întreaga Biserică, pocăința îndelungată nu era și nu este nici astăzi socotită ca o răzbunare a lui Dumnezeu asupra păcătosului, sau ca o pedeapsă pentru păcate, ci avea rostul unui tratament medical. „Și, desigur, așa cum în cazul artei medicale, pentru vindecarea trupului, suportăm operații, cauterizări și bem medicamente amare, la fel și pentru vindecarea sufletului trebuie să suportăm tăietura cuvintelor de muștrare și medicamentele cele amare ale epitimiilor. (...) Și faptul că vindecarea bolilor învechite se obține prin tratamente diferite și dureroase aplicate timp îndelungat, aceasta constituie un indiciu că și păcatele sufletului trebuie să le îndreptăm prin rugăciune stăruitoare, prin căință îndelungată și printr-o disciplină aspră, pe care și Scriptura ne-o arată ca suficientă pentru însănătoșire²⁸.

²⁵ Arhim. Teofilact Marinakis, *Patericul Maicii Domnului*, traducere din limba greacă de Ieroschim. Ștefan Nuțescu, Editura Evanghelistos, București, 2008, pp. 452-454.

²⁶ Avva Ioan, în *Apoftegmata Patrum*, 40, P. G. LXV, col. 220A.

²⁷ Avva Macarie, în *Apoftegmata Patrum*, 20, P. G. LXV, col. 272B.

²⁸ Sf. Vasile cel Mare, *Regulile mari*, Cap. II, Î. 55, R. III, traducere, introducere, indici și note de Prof. Iorgu D. Ivan, în col. „Părinți și Scriitori bisericești” (PSB), vol. 18, EIBMBOR, București, 1989, p. 298.

În încheiere, redăm exclamația plină de uimire a unui părinte al cărui nume nu ni s-a păstrat: „O, cât se bucură îngerii când un păcătos intră prin pocăința sa în Împărăția cerurilor! (Lc. 15, 7). O, cât jubilează sfinții când un păcătos se întoarce din drumul înșelătoriei! Acestora să le urmați credința!”²⁹.

Pocăința recomandată de Sfântul Vasile cel Mare pare mai severă decât cea care era practică de Părinții deșertului

Toate aceste exemple de mai sus demonstrează că în cercurile monastice putem întâlni grade diferite de ascetism³⁰ decât cele recomandate de Sfântul Vasile cel Mare, arhipăstorul Cezareei Capadociei³¹.

Se pune accentul mai ales pe pocăință și pe dorința sinceră de îmbunătățire a comportamentului decât pe ascetismul extrem³².

E suficient să amintim de cei patru ani de pocăință recomandați de episcopul Cezareei pentru desfrânare, dintre care, în primul, păcătosul era exclus de la rugăciune (scrisoarea 199). În alt context, oprea de la Sfânta Împărtășanie timp de șapte ani persoanele care făcuseră desfrânare (scrisoarea 217). *Apoftegmele* prescriu pentru același păcat o pocăință mult mai scurtă, de doar un an.

Sfântul Vasile pare destul de aspru cu păcătosul care recidivează în păcatul săvârșit: „Dacă cel care a fost pedepsit pentru primele greșeli și a fost socotit vrednic de iertare greșește din nou, acela își pregătește o judecată de mânia mai grea decât cea dintâi (I Cor. 10, 26)”³³. Mântuirea fiind o angajare voluntară de a

²⁹ *Pagini necunoscute de Pateric*, traducere de Cristina Dogaru, Editura Cartea Ortodoxă, Galați, 2011, p. 86.

³⁰ Alice-Mary Talbot, „Ascetism”, în Alexander P. Kazhdan *et al.* (ed.), *The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. I, Oxford University Press, New York/Oxford, 1991, pp. 203-204; Ion Bria, „Asceză”, în *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, ediția a II-a revizuită și completată, EIBMBOR, București, 1994, pp. 37-39.

³¹ Sfântul Vasile își deschide *Regulile morale* cu o exortatie la pocăință: „Cei care cred în Domnul trebuie mai întâi să se pocăiască (*μετανοήσαι*)” (*Moralia*, P. G. XXXI, col. 700B).

³² J. Cl. Guy, *Aveu thérapeutique et avec pédagogie dans l'ascèse des pères du désert (IV^e-V^e s.)*, în *Pratiques de la confession / Groupe de la Bussière*, Paris, Éditions du Cerf, 1983, pp. 25-40.

³³ Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, 22, III, traducere, introducere, note și indici de Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu și Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, în col. *PSB*, vol. 12, EIBMBOR, București, 1988, p. 158.

merge pe cărarea îngustă către viața veșnică, în măsura asumării responsabilității pentru destinul său veșnic, fiecare creștin va fi vrednic de răsplată sau de pedeapsă.

Remarcăm că, fără îndoială, pocăința recomandată de către Sfântul Vasile cel Mare era mai severă decât cea care se practica la Părinții deșertului. Acest lucru nu trebuie să ne facă să imputăm un rigorism excesiv Sfântului Vasile. Ceea ce este unic în învățătura sa este distincția pe care o face între două sisteme simultane de mărturisire. Unul dintre ele era sistemul penitențial oficial pe care ilustrul capadocian l-a administrat ca episcop, în timp ce celălalt era inculcat în *coenobia regula*, ca o expresie exterioară a spiritului vieții comunitare. Lowther Clarke consideră că Sfântul Vasile distinge între cele două comunități, a mirenilor și a monahilor și afirmă că scrierile sale ascetice se adresează doar comunității ascetice, în timp ce epistolele canonice comunităților creștine extinse³⁴. La rândul său, P.P. Rousseau, căruia i se datorează respingerea acestei afirmații, arată că atât *Regulile*, cât și tratatele sunt pline de astfel de îndemnuri ascetice, ca, de pildă, Scrisoarea 22. Sfântul Vasile are în vedere și se adresează întregii comunități creștine. Principiile sale se aplică tuturor, nu doar grupurilor de entuziaști. „Distincția nu era între tipuri de persoane în cadrul Bisericii, ci între creștini pe diferite trepte de dezvoltare spirituală”³⁵. De aceea, diferențele în abordarea și practicile privind pocăința, între Sfântul Vasile, pe de o parte, și *Apoftegmele* sau scrisorile Cuviosului Varsanufie, nu este surprinzătoare. În timp ce părinții duhovnicești conduceau o orchestră omogenă, Sfântul Vasile se adresa uneia eterogene.

În contrast cu tendința de instituționalizare a pocăinței în Biserică, vizibilă în scrisorile canonice și lucrările ascetice, apoftegmele care descriu penitența nu revelează indicii ale instituționalizării ei. S-ar putea spune că metanoia, ca parte a vieții monastice, era flexibilă și lăsată la aprecierea părintelui duhovnicesc. Cultura monahală, dominată de ispitiri și demoni, a dezvoltat o

³⁴W.K. Lowther Clarke, *The Ascetic Works of Saint Basil*, London, 1925, p. 49.

³⁵P.P. Rousseau, *Basil of Caesarea*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, 1994, p. 200. Un punct de vedere asemănător îl adoptă și P.J. Fedwick, *The Church and the Charisma of Leadership in Basil of Caesarea* (col. „Studies and Texts”, 45), Pontifical Institute of Medieval Studies, Toronto, 1979, pp. 161-165.

vedere optimistă a mântuirii individuale. „Pocăința este fiica nădejzii și negarea disperării”³⁶, va spune Sfântul Ioan Scărarul. Părintele duhovnicesc avea un singur scop: să ajute pe cei care o luau pe o cale greșită să-L caute și să-L găsească pe Dumnezeu. Mai târziu, cum se poate vedea la același sfânt Ioan Scărarul, conceptul de „purtător al poverii” va fi unul dintre cele mai remarcabile care surprinde acest scop.

Pocăința intensă nu duce către descurajare sau deznădejde, ci la cereasca pace și la divina bucurie. Plânsul de bucurie făcător

Avva Pimen confirmă conexiunea dintre *penthos* sau *străpungere* a inimii, plâns pentru păcate și dependența de mila lui Dumnezeu în două comentarii despre episodul din Evanghelia care se referă la Domnul Hristos și la femeia cananeiancă (Mt. 15; Mc. 7). Utilizarea de către Avva Pimen a acestui episod pentru a comenta despre înțelesul lui *penthos* relevă atât atitudinea de umilință, care, consideră Pimen, trebuie să preceadă un *penthos* real și profunda pace care decurge din el. Într-o zicere, el le spune fraților că unul dintre motivele pentru care sunt atât de multe „munci dificile” este faptul că „nu o vedem pe femeia din Canaan care și-a urmat Mântuitorul plângând (*κράζουσα*) și rugându-se ca fata ei să fie vindecată. Mântuitorul a auzit-o și i-a dăruit liniștea (*ὁ Σωτήρ ... ἀνεπαυεν*)”. În altă parte, Pimen face din nou aluzie la femeia din Canaan, de data aceasta pentru a comenta motivul pentru care călugării se găsesc prinși în ispite sau încercări atât de mari. Pimen îi întrebă: „Oare nu o vedeți pe femeia cananeiancă, care a acceptat numele ce i-a fost dat? Acesta este motivul pentru care Mântuitorul i-a dăruit liniștea (*ἀνέπαυσεν αὐτήν ὁ Σωτήρ*)”. Considerate împreună, cele două ziceri ne arată că Pimen folosește Scriptura pentru a aborda probleme reale ridicate de călugări – în acest caz, „muncile dificile” și „marile ispite”. În particular, utilizează o întâmplare memorabilă din Noul Testament pentru a explica ascultătorilor săi modul în care trebuie să călătorească pe drumul spre pace.

³⁶ *Scara Raiului*, 5, P.G. LXXXVIII, col. 764B.

Este semnificativ că Pimen începe ambele comentarii întrebând simplu pe cei care îl ascultă de ce nu o „văd” pe femeia din Canaan. El implică faptul că ascultătorii cunosc bine întâmplarea. De asemenea, le arată că dorește ca auditoriul să acorde atenție exemplului acestei femei; dacă vor fi atenți, poate vor începe să înțeleagă ceva din spiritul *penthos*-ului. În prima zicere, Pimen accentuează, într-un limbaj influențat de Mt. 15, 22, modul în care femeia „plânge (*ἐκπαῆν*)” în fața lui Iisus să o ajute. Oricine l-ar fi auzit povestind întâmplarea și-ar fi amintit obligatoriu plânsul disperat al femeii implorându-l pe Mântuitorul să-i ajute fiica posedată de demoni: „Ai milă de mine, o, Doamne, Fiul lui David!”. Plânsul ei, după cum încearcă Pimen să sublinieze în propria istorisire, este un apel la milă. A doua zicere a lui Pimen subliniază faptul că femeia „a acceptat numele care i-a fost dat”. În pericopa evanghelică, femeia continuă să se roage Domnului Iisus s-o ajute, dar Acesta îi respinge ruga, spunând: „Nu este bine să iei pâinea copiilor și s-o arunci câinilor (*κυνάρσιος*)” (v. 26). „Numele” pe care Iisus l-a dat femeii a fost „câine”. Într-un răspuns care în mod clar l-a mirat pe Iisus, ea acceptă acest nume: „Da, Doamne, dar și câinii (*ναί, κύριε. καὶ γὰρ τὰ κυνάρια*)” (v. 27). Răspunsul femeii a fost o expresie de adâncă umilință și – după cum recunoaște și Mântuitorul Însuși – „de mare credință”. Utilizarea de către bătrânul Pimen a acestor pasaje biblice are un scop practic și particular. El dorea să arate celor care sufereau de „munci” și „ispite” tipul de perspectivă pe care trebuiau să o cultive pentru a se elibera de aceste suferințe. În plânsul femeii cananeiene, se remarcă o imagine a unei persoane întru totul dependentă de mila lui Dumnezeu, Singurul care o poate ajuta în nenorocirea ei. Femeia relevă un nivel profund de umilință și o credință cutezătoare pe calea găsirii acelui ajutor. Aceste calități îl fac pe cuviosul Pimen să adauge un comentariu propriu la acest episod în privința efectelor practicării *penthos*-ului, exprimând în propriul limbaj ceea ce fără îndoială cunoștea din experiență. Pimen susținea că dacă toți călugării s-ar dăru *penthos*-ului, plânsului pentru păcate, la fel de intens cum s-a dedicat femeia cananeiană găsirii unui leac pentru fiica ei, ar experimenta, la fel ca ea, „o pace profundă”³⁷.

³⁷ Avva Pimen, în *Apophthegmata Patrum*, 71, P. G. LXV, col. 340B, la Douglas Burton-Christie, *op. cit.*, pp. 188-189.

Toată această discuție despre plâns poate părea nevrotică și ne poate lăsa o impresie greșită. Pocăința intensă nu duce către descurajare sau deznădejde, ci, paradoxal, poate pentru unii de astăzi, la cereasca bucurie. „Un frate a mers într-una din zile să vadă pe unul dintre Bătrâni și i-a zis lui: «Ce trebuie oare să fac eu, Avvo?» Iar Bătrânul i-a răspuns lui astfel: «Varsă lacrimi și căiește-te până în cea din urmă zi a vieții tale, căci de vei fi întristat și vei plânge nu vei mai cădea dintr-o tristețe într-alta, ci vei ajunge la bucuria inimii. Căci în adevăr Domnul nu ne duce dintr-o tristețe într-alta, ci către bucurie»”³⁸.

Părinții din deșert nu cultivau depresia sau amărăciunea (λύπη) – aceasta era numărată printre „gândurile” mortale și trebuia cu atenție evitată. Nici nu le stătea în obicei să-și cerceteze memoria, catalogând și enumerând păcatele trecutului, așa cum o vor face credincioșii din perioada medievală ulterioară. De fapt, Cuviosul Antonie (în „Cuvântul 6”) i-a spus odată Avvei Pamvo: „Nu-ți fă griji (nu te căina) pentru ce s-a întâmplat în trecut”. Nu era o problemă de recunoaștere a păcatelor, ci de a te recunoaște ca păcătos. Procedând astfel, îți recunoșteai adevăratul statut în fața lui Dumnezeu, și această recunoaștere nu venea atât din zăbava asupra faptelor din trecut, cât din „gândurile” prezentului, acele gânduri bântuitoare, care acuzau din nou și din nou pe păcătos. După cum avea să spună Cuviosul Antonie (în „Cuvântul 4”) către Avva Pimen, cea mai mare lucrare – *magnum opus* – a omului este să-și asume păcatele în fața lui Dumnezeu și să aștepte încercările până la ultima suflare³⁹. La rândul său, Avva Ammona subliniază: „Dacă (...) ai făcut multe păcate, nu te mâhni peste măsură, ci păzește-ți sufletul tău ca să nu mai cazi”⁴⁰.

În pofida dificultăților și intensității luptei lor ascetice, acești eremiți sunt caracterizați de un sentiment de bucurie, nu de mâhnire. Înainte de a muri, Avva Veniamin a zis fiilor săi duhovnicești:

³⁸ Pateric. Ziceri inedite ale părinților pustiei..., p. 361.

³⁹ Avva Antonie, „Cuvântul 6”, în *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folosite ale Sfinților Bătrâni...*, p. 6.

⁴⁰ Avva Ammona, *Despre bucuria sufletului care începe să trăiască pentru Dumnezeu*, în vol. 3, *Cuvioși Părinți egipteni Avva Ioan Colov, Avva Ammona, Avva Zosima*, col. „Comorile pustiei”, vol. 4, Editura Anastasia, București 1995, p. 120.

„Acestea faceți și puteți să vă mântuiți. Totdeauna bucurați-vă, neîncetat vă rugați, pentru toate mulțumiți”⁴¹.

Un frate l-a întrebat pe un Bătrân, zicând: „Ce este, părinte, că Domnul Hristos zice în Sfânta Evanghelie: «Fericiți sunt cei ce plâng, că aceia se vor mângâia»? Iar sfântul apostol Pavel poruncește în cartea sa, zicând: «Bucurați-vă pururea și iarăși zic, bucurați-vă!» (Filip. 4, 4). Deci, cum și în ce chip va face omul să plângă și să se bucure și cum poate să încapă aceasta și să fie amândouă împreună; și plângerea și bucuria? Răspuns-a lui Bătrânul, zicând: «Plângerea este grija pentru Dumnezeu și pentru poruncile Lui, care naște pocăința, iar pocăința naște cunoștința, postirea, rugăciunea și învățătura. Iar bucuria este liniștea în Dumnezeu și blândetea. Când adică se arată cineva bun și cinstit la cuvânt, cu dragoste și cu față veselă către cei ce vin la dânsul, iar în inima lui are plângere și fața lui este veselă și cuvântul lui cu dragoste. Și așa pot fi și pot încăpea amândouă și plângerea și bucuria”⁴².

Plânsul pentru păcate este foarte dorit de părinți, căci aduce mângâiere. La început, plânsul curăță de păcate, pe urmă începe să-l răpească pe cel curățit la vederi duhovnicești, schimbându-i mintea, transformându-i simțirile sufletești și trupești printr-o schimbare plină de har, „care nu poate fi lămurită printr-o cugtare trupească și care este mai presus de toate stările ce osebesc firea noastră cea căzută. Lacrimile celui ce se căiește, celui ce aduce pocăință, după ce și-a cunoscut păcatele sale, sunt însoțite de o amărăciune a inimii, de o lucrare dureroasă asupra trupului; lacrimile celui curățit, care aduce pocăință din prisosul smereniei – sunt dulci pentru suflet și hrănesc chiar trupul. Sfântul Isaac Sirul numește cugetele și senzațiile, din care se revarsă aceste lacrimi și de care ele sunt însoțite, un pământ al bucuriei. Ele schimbă chiar trupul de dinafară al feței omenești. Intră nevoitorul în lacrimile mângâierii, în lacrimile care sunt dovada milei lui Dumnezeu, prin lacrimile amare de pocăință pentru păcate, prin lacrimi de îndurerare pentru păcătoșenia sa, pentru căderea sa, pentru robirea sa duhurilor celor lepădate de la fața lui Dumnezeu

⁴¹ Avva Veniamin, „Cuvântul 4”, în *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folosite ale Sfinților Bătrâni...*, p. 46.

⁴² *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folosite ale Sfinților Bătrâni...*, pp. 355-356.

și unirea cu ele, pentru înstrăinarea de Dumnezeu, pentru faptul că s-a lăsat cuprins de vrăjmașie față de Dumnezeu („Cuvântul 21” al Sfântului Petru Damaschin)⁴³.

Acești eroi ai duhului sunt plini de grațitudine și de bucurie; și sunt caracterizați și de umor⁴⁴. Fără a fi obsedați de lupta lor ascetică, locuitorii din deșert pot fi bucuroși, pentru că știu că sunt oameni și că eșecul face parte din calitatea de ființă umană. În ultimă instanță, ori mai curând deasupra oricărei analize, atleții duhovnicești ai deșertului sunt conștienți de un adevăr simplu, și totuși atât de profund: ei știu că nu sunt Dumnezeu; și știu că numai prin El sunt posibile toate lucrurile. Ni se pare atât de evident, și totuși adesea uităm uneori acest adevăr. Bătrânii deșertului știau că perfecțiunea și desăvârșirea stau în Dumnezeu; și, cu certitudine, „nu în fragilitatea noastră sau în vreo capacitate pe care ne-am imagina că o avem ca să negociem cu Dumnezeu în legătură cu virtuțile și viciile noastre. De aceea, Părinții și Maicile Deșertului vorbesc fără teamă de *întuneric* și de lupta din *întuneric*. Nu le este rușine de *întunericul* lor sau să discute despre cele mai întunecate gânduri ale lor. Și tot de aceea, deși cuvintele lor ne par uneori brutale, chiar aspre, nouă, cititorilor, ei nu ne iau niciodată în derâdere. Întotdeauna ne înțeleg, întotdeauna simt compasiune pentru noi. Compasiunea, și nu competiția, este țelul lor”⁴⁵.

⁴³ Sfântul Ignatie Branceaninov, *Tâlcuiri la Patericul egiptean*, traducere din limba rusă de Pr. Gheorghe Roșca, în col. „Comorile pustiei”, vol. 9, Editura Anastasia, București, 1996, pp. 48-49.

⁴⁴ Aceasta reiese lesne din următoarea întâmplare: „Era cineva ce vâna prin pustie dobitoace sălbatică și a văzut pe Avva Antonie glumind cu frații și s-a smintit. Iar bătrânul vrând să-l încredințeze pe el, că trebuie câte puțin să se pogoare fraților, i-a zis lui: «Pune săgeata în arcul tău și întinde. Și a făcut așa. Și a zis lui: «Întinde iarși.» Și a întins. Și iarși i-a zis: întinde. Și a zis lui vânătorul: «De îl voi întinde peste măsură, se frânge arcul.» Zis-a lui bătrânul: «Așa și la lucrul lui Dumnezeu, dacă peste măsură vom întinde cu frații, degrab se rup. Deci trebuie câte puțin și câteodată a ne pogorî fraților.» Acestea auzind vânătorul, s-a umilit. Și mult folosindu-se de la bătrânul, s-a dus. Și frații întărindu-se, au mers la locul lor”. Avva Antonie, „Cuvântul 15”, *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale Sfinților Bătrâni...*, pp. 45-46.

⁴⁵ John Chryssavgis, *The Desert and the World: Learning from the Desert Fathers and Mothers*, în „Greek Orthodox Theological Review”, vol. 53, nr. 1-4, 2008, pp. 151-152.